

INHOUDSOPGAVE

5

DEEL I KENNIS 6

Vergeten	7	Doen en ondergaan	58
Filosofie	9	Taal	60
Een goed begin	11	Een spiegel	62
Hoofdbreker	13	Waarheid	64
Zintuigen	15	Absoluut	66
De hersenen	17	Het werkt	68
Zien	19	Memem	71
Geloof	21	Leren	73
Empirie	23		
Ervaring	25		
Geheugen	27		
Inductie	29		
Eigenschappen	31		
Substantie	33		
Scepticisme	35		
Bomen in het bos	37		
Twijfel	39		
Ratio	41		
Logica	43		
God	46		
Solipsisme	48		
Denkfuncties	50		
Naturalisme	52		
Dubbel zien	54		
Fenomenen	56		

DEEL II WETENSCHAP 76

Geklets	77	Ervaring	127
Een mythe	79	Waarde	129
Logos	81	Kwaliteit	132
Het doel	83		
Wetmatigheid	85		
Het experiment	87		
Evolutie	89		
Vooruitgang	91		
Wetenschapsfilosofie	93		
Het standaardbeeld	95		
Zegbaar	97		
Confirmatie	99		
Al te menselijk	101		
Waarnemingsbasis	103		
Weerlegging	105		
Niet	107		
Geen weerlegging	109		
Design	111		
Werelden van verschil	113		
Paradigma	115		
Context	117		
Geest	119		
Uniek	121		
Begrijpen	123		
Een interpretatie	125	Begrippenlijst	134

DEEL | Kennis

VERGETEN

Je wordt op een ochtend wakker en bent alles vergeten wat je weet. Hoe zal de wereld op je overkomen? Het is heel erg moeilijk om je dit voor te stellen, want je zou zelfs je eigen vertrouwde kamer helemaal niet meer herkennen. Je loopt wanhopig naar de spiegel - als je tenminste nog weet hoe je moet lopen -, in de hoop om een aanknopingspunt te hebben. Eenmaal voor de spiegel zie je daar iemand die je niet kent. Je weet niet eens dat het een mens is, met een uniek gezicht en een aantal karakteristieke eigenschappen. En zelfs die hoop op een aanknopingspunt kan eigenlijk niet bestaan, want hopen kun je alleen maar op iets wanneer er een vermoeden is dat het bestaat of kan bestaan. Je moet op zijn minst een beetje weten hebben van datgene waar je op hoopt, want hopen op niets is geen hoop te noemen. Hopen veronderstelt enige kennis, maar dat is helaas allemaal vergeten...

Je zou dit wat je nu leest en hopelijk ook begrijpt niet kunnen lezen, want alle woorden en begrippen ben je ook vergeten, evenals het vermogen om te weten hoe je deze woorden en begrippen moet gebruiken. Maar laten we een andere invalshoek kiezen. Want we kunnen ons een soortgelijke situatie ook op een andere manier voorstellen. Stel je voor dat je nu als baby geboren wordt. Je bent zojuist op deze wereld verschenen of zoals sommige filosofen het zeggen: je bent op de wereld geworpen. Wat weet je? Eigenlijk nog niet veel, maar hopelijk genoeg om datgene te doen wat nodig is om te overleven. Door geur en stemgeluid herken je je moeder en vader, waarbij de eerste de belangrijkste is, al is het alleen maar voor het voedsel en door het feit dat je negen maanden in haar buik bent opgegroeid tot baby. Veel meer weet je nog niet, althans niet bewust. Je weet niet hoe je heet, waar je woont en wat je kunt of

moet doen. Er valt kortom na de geboorte nog heel wat te leren, ook al groeit onze kennis over wat we genetisch meekrijgen ook snel.

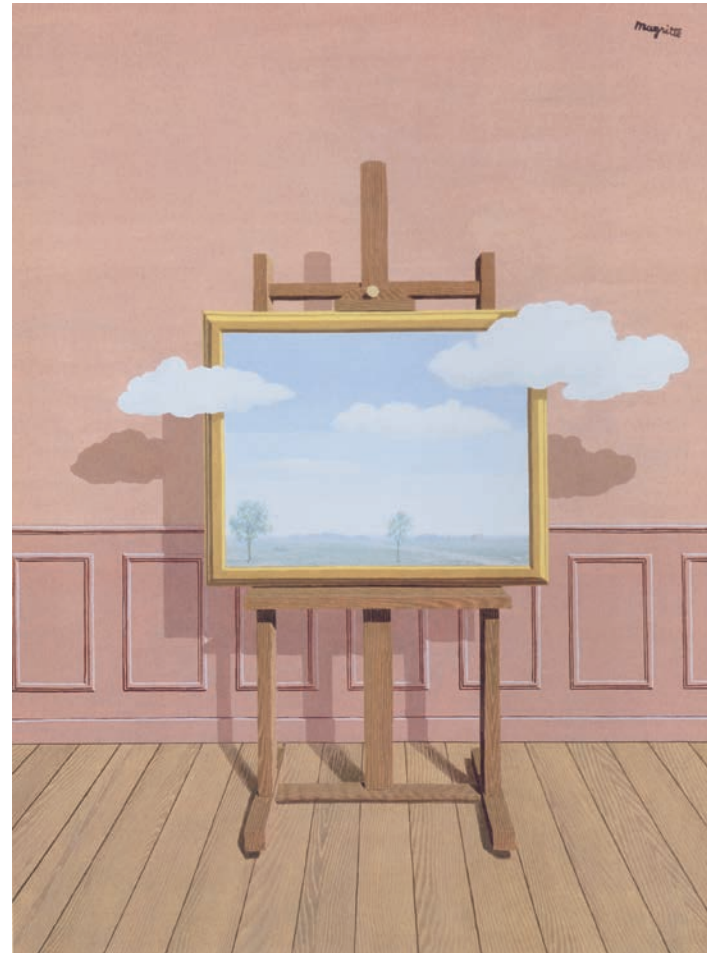
Beide invalshoeken, de eerste van waaruit je alles vergeten bent en de tweede van waaruit je net geboren bent, maken het volgende duidelijk: het is heel erg moeilijk om je te verplaatsen in een toestand waarin je alles vergeten bent of in de bestaanswijze van de eerste momenten van je verschijning op deze planeet. Dat komt omdat we ouder zijn geworden en ons eigen hoofd inmiddels boordevol zit met kennis. We hebben inmiddels al zo ongelooflijk veel geleerd. We herkennen onze nabije omgeving, met alle dingen en mensen. Ik weet hoe ik straks naar huis moet fietsen. Zonder al te veel nadenken ken ik de weg, omdat ik die al zo vaak heb gereden. We weten dat de handen die dit nu schrijven of de ogen die dit nu lezen van mij zijn. Hoewel het niet de ogen zelf zijn die zien, maar de combinatie van deze wonderbaarlijke bollen met de niet minder wonderbaarlijke visuele centra in de hersenen. Ondanks dat ik mijn eigen hersenen nog nooit heb gezien, weet ik dat deze massa die op een walnoot lijkt nodig is om veel te kunnen kennen en te kunnen. Hoe we dit weten? Het is ons ooit geleerd. Het betreft hier overgeleverde kennis van anderen, waarbij opgemerkt moet worden dat men vroeger heel anders over de hersenen dacht. Zo gingen sommige Griekse filosofen eeuwen voor Christus er van uit dat de hersenen een systeem waren om het bloed te koelen en dat intelligentie in het hart zou zetelen. Denken met het hart; geen gekke en in ieder geval een mooie gedachte. Kennis verandert kennelijk in de loop van de tijd. Een paar eeuwen geleden hadden mensen het voor onmogelijk gehouden dat we draadloos zouden kunnen communiceren, heel simpel omdat de kennis niet aanwezig was.

HOOFDBREKER

Wanneer je deze paar inleidende hoofdstukken hebt gelezen, dan heb je er hopelijk ook iets van begrepen. Wanneer je het daarentegen van een afstandje bekijkt, dan zie je een boek met letters, woorden en zinnen die iets inleidends willen zeggen over het onderwerp ‘kennis’. Een boek, maar natuurlijk ook een gesprek, een les of een chat, zijn talige dingen of activiteiten. Ons denken nu over kennis, zoals dat vorm krijgt door wat hier geschreven staat, is alleen maar mogelijk dankzij de taal die we in meer of mindere mate beheersen. In het vorige hoofdstuk zagen we al dat er verschillende manieren zijn om kennis tot uitdrukking te brengen, er van uitgaande dat we in alle gevallen met kennis te maken hebben. Bij zoiets als een vermoeden zijn we namelijk niet snel geneigd om het echte kennis te noemen. Hetzelfde geldt ook voor een mening; een mening drukt uit wat mensen vinden en het is opvallend dat veel mensen juist van filosofische vragen zeggen dat het een kwestie is van meningen. Daarmee wordt voorondersteld dat het hier geen kennis betreft, maar dat het om een door taal overdraagbaar resultaat gaat van wat een persoon denkt of voelt met betrekking tot een bepaald onderwerp. En zoals we maar al te goed weten, kunnen meningen verschillen. ‘Zoals we maar al te goed weten...’ werd in de laatste zin gezegd. Meer dan bij vermoedens, meningen, een besef of geloof, stellen we door het gebruik van het woord ‘weten’ dat het gaat om iets dat gekend wordt. Wanneer iemand zegt: ‘Ik weet dat ik zojuist een kop koffie heb genuttigd’ word je ongetwijfeld meer overtuigd dan wanneer iemand zou zeggen: ‘Ik vermoed dat ik een kop koffie heb genuttigd’. Wanneer iemand in zo’n geval zijn of haar vermoeden uitsprekt, ga je sneller twifelen aan iemands verstandelijke vermogens dan in het geval dat iemand zegt te weten koffie

RENÉ MAGRITTE. DE WRAAK (1938)

te hebben genuttigd. Sterker nog, meestal kun je het ‘ik weet’ ook gerust weglaten. ‘Wat heb je net gedaan?’ ‘Ik heb koffie gedronken’, in plaats van ‘ik weet dat ik koffie heb gedronken’. Toch is er natuurlijk ook wel een verschil tussen

14

‘koffie drinken’ en ‘weten dat je koffie drinkt’. Soms weten we namelijk niet wat we doen.

Of je het begrip ‘weten’ nu weglaat of niet, het drukt in ieder geval uit dat iemand weet waar hij het over heeft. ‘Weten dat’ drukt uit dat we kennis hebben van datgene waarover we spreken en dat kan van alles zijn: koffie drinken, het weer, je eigen gevoel, dat Laura momenteel een moeilijke tijd heeft of de tweede hoofdwet van de thermodynamica. Maar onder welke voorwaarden weet je nu iets?

In de uitspraak ‘Ik weet dat... (of hoe, waarom, waartoe)’ liggen een aantal vooronderstellingen besloten die nodig zijn om te kunnen spreken over weten.

1. Ik moet weten wat de betekenis is van wat ik weet.

De betekenis van ‘koffie’ is ongetwijfeld duidelijker dan van het begrip ‘energie’, zoals dat in de tweede hoofdwet van de thermodynamica gebruikt wordt. Het begrijpen van betekenissen is bij uitstek iets dat je leert in een gemeenschap waarin men door taal inhoud geeft aan woorden en begrippen. Zo betekent het begrip ‘idealisme’ in de filosofie iets anders dan in het alledaagse taalgebruik, zoals we later zullen zien.

2. Ik moet er van uitgaan dat iets voor mij kenbaar is, in zoverre het binnen mijn vermogen valt het te kennen. Zie hier al een fundamenteel vraagstuk: Wat kan ik kennen en wat niet?

3. Wat ik weet, is waar. Wanneer ik weet dat ik zojuist koffie heb gedronken, dan is dit drinken van de koffie inderdaad het geval geweest. Het zou onwaar zijn als ik het zeg en het niet gedaan heb. Dan spreek ik een onwaarheid uit en dan lieg ik, wat in het geval van koffie drinken overigens merkwaardig zal zijn. Er zijn ergere dingen om over te liegen.

4. Ik twijfel niet aan wat ik weet, ik ben er van overtuigd. Niet alleen weet ik dat het waar is, maar ik twijfel er ook

niet aan. Er is waarheid en er is onwaarheid, er is zekerheid en er is twijfel. Dat ik iets zeker weet, impliceert dat er geen reden is voor twijfel. Om van iets zeker te zijn, moet je niet alleen geen reden hebben voor twijfel, maar je moet ook een reden hebben voor die zekerheid. Daarom:

5. Wat zijn nu echt overtuigende redenen om te kunnen zeggen dat iets waar is of zelfs dat het zeker is?

Deze laatste vraag raakt meteen de kern van waar het om gaat, namelijk de vraag naar de rechtvaardiging van onze kennis. Om van onze kennis te kunnen zeggen dat het inderdaad om kennis en weten gaat, moeten we onvermijdelijk verwijzen naar de bronnen van onze kennis, zoals de waarneming, de herinnering en het verstand dat door te denken tot conclusies kan komen. Ik weet dat iets gelet op de vijf genoemde punten het geval is en tegelijkertijd kan ik me afvragen wat mij nu de garantie kan geven dat deze vijf punten voldoende of noodzakelijke voorwaarden zijn om van kennis te kunnen spreken. Is dat de waarneming, de herinnering, het verstand of het gegeven dat hier nu deze vijf punten genoemd staan? Laten we de bronnen gaan onderzoeken. Eerst zien en dan geloven. Eerst denken en dan geloven.

Opdracht I.16 t/m I.19